

**ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ПРО РОЗВИТОК
ЗАРУБІЖНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ (СЕРЕДИНА 90-х рр. ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)**

priority of scientific activity of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Textbook of the 21st century: a scientific and pedagogical journal*. No. 1–4. pp. 30–40. [in Ukrainian].

17. Smahin, I.I. (2011). *Metodychni zasady stvorennia i funktsionuvannia pidruchnykiv iz suspilstvoznavchych predmetiv u zahalnoosvitnii shkoli Ukrainy (1920–1990 rr.)* [Methodological principles of the creation and operation of textbooks on social science subjects in the general education school of Ukraine (1920–1990)]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 569 p. [in Ukrainian].

18. Shamelashvili, R.M. (2008). *Pidruchnyk dlia zahalnoosvitnoi shkoly yak fenomen navchalno-metodychnoho kom-*

pleksu ta deiaki pytannia yoho ekspertnoho otsiniuvannia [Textbook for secondary school as a phenomenon of educational and methodical complex and some issues of its expert evaluation]. *Problems of the modern textbook: coll. of science works*. Vol. 8. Kyiv, 544 p.; pp. 8–20. [in Ukrainian].

19. *Iakym maie buty suchasnyi pidruchnyk i yak propo- nuuiut zminyty ekspertyzu* [What a modern textbook should be and how it is proposed to change the examination]. Available at: <https://nus.org.ua/articles/yakym-maye-but-y-suchasnyj-pid-ruchnyk-i-yak-proponuyut-zminyty-ekspertyzu/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2023

УДК 930.2:[37.016:81'243]:37.014

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296645>

Ольга Сніговська, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри латинської та іноземних мов

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

**ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ПРО РОЗВИТОК
ЗАРУБІЖНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ (СЕРЕДИНА 90-х рр. ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)**

У статті на основі вибірково-репрезентативного аналізу досліджень українських науковців про розвиток зарубіжної вищої освіти згруповано та з'ясовано інформативні особливості їх джерельних матеріалів. За критеріями походження, офіційний статус, інформаційно-змістове наповнення, нагромаджені у студіях українських учених документальні джерела про розвиток вищої освіти в зарубіжжі класифіковано на п'ять груп: офіційні нормативно-правові документи; освітні стандарти та інші навчально-методичне забезпечення; матеріали періодичної преси; матеріали статистики. Показана диверсифікованість документальної бази компаративістських досліджень, яка зумовлена їх предметом і завданнями та особливостями національних і регіональних систем вищої освіти.

Ключові слова: документальні матеріали; історіографічні джерела; зарубіжна вища освіта; педагогічна компаративістика; джерельна база.

Лит. 10.

Olha Snitovska, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
Latin and Foreign Languages Department,
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

**DOCUMENTARY SOURCES OF UKRAINIAN STUDIES ON THE DEVELOPMENT
OF FOREIGN HIGHER EDUCATION (MID-1990s – EARLY XXI CENTURY)**

This article conducts a selectively representative analysis of Ukrainian scientists' studies on the development of foreign higher education, grouping and elucidating informative features of their source materials. Based on criteria such as origin, official status, and informational content, Ukrainian scientists' documentary sources on foreign higher education development are classified into five groups: official normative-legal documents, educational standards, and other educational-methodical support; materials from periodicals; statistical materials.

This primary classification scheme is further nuanced by additional gradations of source materials. Institutional characteristics distinguish documents from political and economic organizations at the international and regional levels, intergovernmental associations in education, university and scientific-academic associations, individual universities, and public cultural-educational societies. Content and professional orientation identify universal documents outlining general principles and principles of global and regional education development, specialized documents concerning the development of specific knowledge areas and specialties, and educational-methodical materials.

Based on the analysis of over 120 doctoral and candidate dissertations on the development of higher education abroad, the article demonstrates the diversified documentary foundation of comparative studies, influenced by their subjects, tasks, and the peculiarities of national and regional higher education systems.

Keywords: documentary materials; historiographic sources; foreign higher education; pedagogical comparative studies; source base.

Постановка проблеми. Із середини 90-х ХХ ст. в українській педагогічній компаративістиці та інших галузях знань

активізувалося предметне вивчення зарубіжної вищої освіти (ВО). Важливим підґрунтям для розвитку наукового дискурсу з цієї проблеми стало нагро-

мадження відповідної джерельної бази. Підтримуємо позицію щодо принципового розмежування історіографічних джерел (монографії, дисертації, наукові статті, навчальна література, матеріали конференцій) як результату науково-аналітичної праці та першоджерел як носіїв умовно первинної, тобто не обробленої в наукових цілях інформації. Документальні джерела становлять фактографічну базу для підготовки наукових досліджень та зумовлюють рівень і обґрунтованість їх результатів. Ці умовні першоджерела є основним об'єктом пропонованої розвідки.

Аналіз останніх досліджень. У вивченні порушеної проблеми спираємося на дві основні групи студій. Перша відображає нагромаджені в історико-педагогічній науці та інших галузях знань досвід науково-теоретичного аналізу і класифікації різновидових джерельних матеріалів (Н. Гупан, Н. Дічек, Я. Калакура, С. Павленко, А. Сбруєва, І. Стражнікова, О. Сухомлинська та ін.). Окремо відзначмо близьку за змістом до нашого дослідження розвідку І. Розман і Л. Гарапко, які проаналізували джерельну базу студій українських науковців про зарубіжну іншомовну освіту [7]. Другу групу досліджень становить масив праць про розвиток зарубіжної вищої освіти. Вони стали предметом аналізу в цій статті.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі вибірково-репрезентативного аналізу досліджень українських науковців про розвиток зарубіжної вищої освіти здійснити групування, класифікацію та з'ясувати інформативні особливості їх джерельних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Згідно з нашим аналізом, за останні чверть століття зі спеціальностей “Загальна педагогіка та історія педагогіки”, “Теорія і методика професійної освіти” було захищено понад 120 докторських і кандидатських дисертацій, які стосуються різних аспектів розвитку ВО у зарубіжжі. Паралельно з'явився масив монографій, статей, навчальних посібників із цієї проблеми. Вони підготовлені на значному обсязі різновидових документальних джерел. У процесі їх аналізу та класифікації спираємося на науково-теоретичні розробки фахівців у галузях історії (Я. Калакура, І. Ковальченко [1, 89–113]) та історії педагогіки (Н. Гупан, Н. Дічек, І. Стражнікова, О. Сухомлинська та ін.).

За таким критеріями, як походження, офіційний статус, інформаційно-змістова наповненість і значущість, нагромаджені в дослідженнях українських учених документальні джерела про розвиток зарубіжної ВО поділяємо на п'ять основних груп: 1) офіційні нормативно-правові документи, що визначають засади розвитку ВО на міжнародному, регіональному та національному (державному) рівнях; 2) освітні стандарти та інше навчально-методичне забезпечення розвитку вищої освіти; 4) матеріали періодичної преси; 5) матеріали статистики.

Цю основну класифікаційну схему поглиблює і увиразнює низка додаткових градацій джерельних

матеріалів за різними ознаками. За інституційною ознакою виокремлюємо документи політичних та економічних організацій міжнародного (ООН, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), ЮНЕСКО тощо) та регіонального (Рада Європи, Європейський Парламент, Комісія Європейського Союзу та ін.) рівнів; міждержавних об'єднань у галузі освіти (Болонський процес, Європейська асоціація педагогічної освіти (САПО) та ін.); університетських та науково-академічних асоціацій; окремих вишів та громадських культурно-освітніх товариств тощо. За змістом і фаховою спрямованістю вирізняємо загальні (універсальні) документи, які визначають загальновизнані засади, принципи розвитку освіти у світі, регіоні; профільні, що стосуються розвитку окремих галузей знань, спеціальностей; навчально-методичні матеріали.

За характером (місцем) збереження вирізняємо джерельні матеріали, що зберігаються у фондах архівів та бібліотек різних рівнів і типів (державні, муніципальні, інституційні, приватні тощо). За характером збереження і передачі інформації виокремлюємо два різновиди документів з огляду на спосіб її фіксації:

- а) на папері,
- б) на електронних носіях.

Стрімкий розвиток на початку ХХІ ст. інформаційно-комунікативних технологій забезпечує необмежений доступ до всіх означених вище груп джерельних матеріалів.

Віднесені до цих груп документальні матеріали перетинаються і накладаються одні на одних. Схарактеризуємо їх у контексті загальних тенденцій нарощування наукових знань із досліджуваної проблеми та на основі окремих репрезентативних прикладів.

Аналіз списків джерел використаних у процесі підготовки дисертацій, захищених у 1997–2020 рр., не виявив тенденції щодо збільшення їх загальної кількості, яка коливається від 220–230 до 410–430 позицій у кандидатських та від 490–500 до 1100 і більше у докторських роботах. Водночас простежуємо сталий тренд щодо зростання питомої ваги іншомовних документів, особливо навчально-методичного характеру.

Як показовий приклад виокремлюємо працю Т. Кошманової (2002), яка, вивчаючи розвиток педагогічної освіти у США в 1960–2000 рр. проаналізувала тексти 112 пропозицій федерального уряду і штатів щодо її реформування, близько 200 інструктивних матеріалів, 187 дослідницьких доповідей і 27 довідників із питань організації підготовки вчителів, а також 33 технічні матеріали комп'ютерного пошуку за системою ERIC [3, 11–12].

Виявлено найбільш затребувані науковцями групи і види документів при вивченні систем педагогічної освіти в окремих державах та регіонах. У працях,

що стосуються різних аспектів її розвитку (статус, професійна підготовка і діяльність учителя тощо) у країнах Західної Європи та ЄС, активно використовуються програмні документи ЮНЕСКО 1966, 1989, 1998, 2000, 2001 рр.; ОМСР 1975, 1976, 1990, 1998 рр.; Ради Європи 1986, 1994–1997 рр.; Комісії ЄС 1987, 1989, 1995 рр.; ЄАПО 1992, 2001, 2002 рр. тощо. У розробці категорійно-поняттєвого апарату студій автори активно спираються на матеріали Європейської мережі інформації і документації в галузі освіти (Європейський тезаурус у галузі освіти, 1996), тритомник Європейського педагогічного глосарію, 1999, 2000, 2001 та ін.), Тематичної мережі в галузі педагогічної освіти в Європі (Зелена книга педагогічної освіти в Європі, 2000) тощо (Н. Абашкіна, 2003; Т. Барський, 2000; С. Синенко, 2002 та ін.).

На перетині ХХ–ХХІ ст. активізувалося введення до наукового обігу української педагогічної компаративістики маловідомих матеріалів із зарубіжних архівів та урядових і профільних освітніх видань. Це виразно виявилось в студіях з “педагогічної полоністики”. Так, в основу дослідження І. Шемпрук (2001) про тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі в 1918–1999 рр. були покладені шкільні акти та нормативно-методичні матеріали зі збірників законів Речі Посполитої 1919, 1932, 1947 рр. і Республіки Польщі 1990, 1991, 1997, 1999 рр. та урядових щоденників міністерств освіти і місцевих відділів освіти 1919–1926 і 1945–1973 рр. Їх доповнюють матеріали архівів Вчительського інституту в Тарнові та ін. [10].

Дисертацію про розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі у ХХ ст. Г. Ніколаї побудувала на документах Архіву Товариства Ісуса в Кракові, Римського архіву Товариства Ісуса, відділу рукописів Ягеллонської бібліотеки та документів із державних архівів у Кракові, Лодзі, Любліні, Кельцях, Львові. Вони поєднувалися з матеріалами національних бібліотек Польщі та України [5]. А дослідник В. Пасічник документи з 32 справ із фондів історичних архівів Варшави, Кракова, Познані, що розкривають проблему підготовки вчителів фізичної культури в Польщі у другій половині ХІХ – на початку ХХІ ст., органічно сполучив з аналізом навчально-методичних матеріалів 12 сучасних ЗВО та трьох педагогічних колегій [6].

Наведені приклади свідчать, що поряд із використанням базових міжнародних і загальноєвропейських документів, які визначають основні засади розвитку освіти, джерельний комплекс кожного компаративістського дослідження має свої особливості, а у видовому вимірі свою родзинку, що вирізняє їх один від одного. Це зумовлюється характером державного устрою; традиціями, особливостями національних освітніх систем; предметом, завданнями і хронологічними межами досліджень; доступністю до збірок документів (досяжність до оригінальних

не копійованих на е-носіях матеріалів з архівних сховищ і рукописних фондів різних установ істотно відрізняється від представлених у мережі “Інтернет” текстів); рівнем методологічної культури, досвіду та мобільності науковців.

Приміром, у процесі вивчення різних аспектів і напрямів розвитку ВО в Канаді автори активно аналізують документи департаментів освіти провінцій, провінційних асоціацій учителів і студентів, щорічні огляди життя педагогів, навчально-методичну документацію факультетів освіти університетів (Н. Муқан, 2011; Л. Нос, 2013 та ін.).

Арсенал документів дисертації Ю. Закаулової (2012) про розвиток системи професійної системи Бельгії вирізняє активне використання результатів статистичних, рейтингових і моніторингових досліджень про її кількісні та якісні характеристики. Дослідження С. Усманової (2001) презентує директиви про розвиток не лише державної, а й приватної вищої освіти Туреччини, а також уводить до обігу української педагогічної науки маловідомі автентичні джерела (Гюльханейський акт 1839 р., тексти Хатт-і-Хумаюна 1856 р. та ін.), які проливають світло на характер і особливості освітніх реформ в євразійському регіоні Причорномор’я і Середземномор’я [8]. Вивчаючи теорію та практику підготовки філологів в університетах Греції в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., Ю. Короткова використала такий вид архівних документів, як матеріали засідань членів професорсько-викладацького складу факультетів, звіти голів екзаменаційних комісій, т. зв. інформаційні пакети (навчально-методичне забезпечення) університетських відділень з підготовки студентів тощо [2].

Диверсифікованість джерельної бази вирізняються комплексні студії українських учених з різних проблем розвитку системи вищої професійної освіти США (А. Лещенко, 2006, С. Шандрук, 2013 та ін.). Її специфіку адсорбують анотовані тематичні бібліографії з різних галузей і проблем ВО, зокрема, документи Департаменту освіти і доповіді національних комісій США; банки даних е-документів коледжів та університетів; результати соціологічних опитувань студентів, викладачів, батьків з різних питань організації освітнього процесу; матеріали щорічних оглядів життя студентів і науково-педагогічних працівників; спеціалізовані статистичні й аналітичні матеріали (приміром, про волонтерську діяльність, дозвілля, спосіб життя, міжрасові й міжособистісні стосунки студентів тощо); критичні огляди і замітки психологів, соціологів, працеводів, менеджерів щодо стану і прогалин професійної підготовки майбутніх фахівців та ін.

Диференційованість джерельного комплексу зумовлюється предметом дослідження. Так, поряд з означеним вище характерним для вивчення системи вищої професійної освіти у США арсеналом доку-

ментів, А. Лещенко (2006), характеризуючи роль і місце в ньому домашнього навчання, ввела до обігу української науки маловідомі матеріали Асоціації захисту і легалізації домашньої освіти (HSLD) за 1997–2005 рр.; нормативно-правові документи департаментів освіти США та доповіді державних органів й громадських асоціацій про стан і проблеми розвитку домашньої освіти в країні; матеріали тематичної інтернет-мережі “Home Education Magazine”; статистичні і методичні матеріали профільної періодики та дослідних лабораторій [4].

Міждисциплінарність педагогічних студій розширює використання матеріалів про розвиток різних сфер суспільного життя. Приміром, досліджуючи розвиток вищої професійної та неперервної освіти емігрантів, біженців, маргінальних груп та підготовки соціальних працівників для роботи з цими категоріями населення у США і Канаді (О. Ольхович, 2008), Швеції (Н. Бугасова, 2013), Мексиці та Венесуелі (О. Жижко, 2008) та ін., науковці ввели до обігу в українській педагогічній науці матеріали міжнародних, національних державних і громадських інституцій (нормативно-правові акти, статистика, рекомендації тощо), які відображають досвід і перспективи діяльності в означених напрямках.

Окрім документів іноземного походження, які априорі становлять основу джерельної бази вітчизняної педагогічної компаративістики, значний масив джерел про розвиток зарубіжної вищої освіти нагромаджений різними установами України. Передусім ідеться про фонди Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Науково-педагогічної бібліотеки Інституту педагогіки НАПН України, а також фонди академічних установ та університетських і обласних наукових бібліотек Києва, Львова, Харкова, Дніпра, Одеси, інших міст України. У них зберігаються колекції зарубіжних нормативно-правових актів, періодичних, навчально-методичних, інших видань у галузі освіти.

Наш аналіз уможливило стверджувати про недооцінку вітчизняними авторами, які вивчають зарубіжну ВО, ресурсної бази Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В.О. Сухомлинського НАПН України. У ній діє спеціалізований зал документів, де зібрані різновидові документальні та наукові джерела англійською, німецькою, польською, французькою, а також болгарською, італійською, румунською, чеською, угорською, китайською, японською мовами. У фонді рідкісних і цінних видань іноземними мовами зберігається колекція навчально-методичних, періодичних, довідникових, бібліографічних видань США, Великої Британії, Нідерландів, Німеччини та інших країн світу. Частина таких матеріалів доступна в е-форматі [10].

Також відзначмо цінні країнознавчі збірки документів Американської бібліотеки Національного

університету “Києво-Могилянська академія”, Французького культурного центру в Києві, організації “Alliance Française” у Дніпрі, навчально-культурологічних центрів “British Council” у Києві і Харкові. Продуктивне використання їх матеріалів засвідчують дисертації О. Ельбрехт (2010) про підготовку менеджерів у ЗВО Великої Британії, Канади і США, О. Романенко (2007) про реформування професійної педагогічної освіти у Франції, І. Шестопалової (2010) про індивідуалізацію навчання іноземних мов у Великій Британії та ін.

Дослідження про розвиток вищої медичної освіти в німецькомовних країнах у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (Н. Кучумова, 2011) та в освітній політиці Європейського Союзу (Л. Логущ, 2016) засвідчують нагромадження значних інформативних ресурсів із цієї проблеми профільними українськими академічними, освітніми, бібліотечними установами Києва, Львова, Одеси, інших наукових центрів.

Висновки. З кінця 90-х рр. ХХ ст. українська педагогічна компаративістика зосередила масив досліджень, зокрема, дисертаційних, які презентують значний обсяг широко і мало відомих джерельних матеріалів про розвиток ВО в зарубіжжі. Запропонована їх класифікація (офіційні нормативно-правові документи, освітні стандарти та ін. навчально-методичне забезпечення, матеріали періодики і статистики) оптимально відображає основну структуру джерельного комплексу досліджень з означеної проблеми. При цьому документальна база кожної праці має свою специфіку, відзначається диверсифікованістю, яка зумовлена предметом і завданнями дослідження та особливостями національних і регіональних систем ВО. **Перспективи подальших студій** вбачаємо у вивченні методологічної культури науковців, яка зумовлює ефективність пошуку, систематизації, аналізу, інтерпретації джерельних матеріалів про розвиток ВО в зарубіжжі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історичне джерелознавство : підручник / Я.С. Калакура та ін. Київ : Либідь, 2002. 488 с.
2. Короткова Ю.М. Теорія і практика підготовки філологів в університетах Греції другої половини ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2018. 542 арк.
3. Кошманова Т.С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960–2000 рр.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Ін-т пед. і психол. проф. освіти АНП України. Київ, 2002. 577 арк.
4. Лещенко А.А. Домашнє навчання в системі професійної освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України. Київ, 2006. 197 арк.
5. Ніколаї Г.Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України. Київ, 2008. 41 с.

6. Пасічник В.Р. Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Луцьк. ін-т розвитку людини ун-ту “Україна”. Луцьк, 2010. 490 арк.

7. Розман І.І., Гарапко Л.І. Джерельна база досліджень українських науковців про зарубіжну іншомовну освіту. *Молодь і ринок*. 2019. Ч. 12. С. 106–111.

8. Усманова С.М. Тенденції розвитку системи вищої педагогічної освіти в Республіці Туреччина: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. РВНЗ “Крим. гуманітар. ун-т”. Ялта, 2011. 250 арк.

9. Фонд рідкісних та цінних видань іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомилинського. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua>.

10. Шемпрук І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918–1999 рр.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 43 с.

REFERENCES

1. Istorychne dzhereloznavstvo (2002). [Historical source studies]. Ya.S. Kalakura et.al. Kyiv, 488 p. [in Ukrainian].

2. Korotkova, Yu.M. (2018). Teoriia i praktyka pidhotovky filolohiv v universytetakh Hretsii druhoi polovyny ХХ – pochatku ХХІ stolittia [Theory and practice of training philologists in the universities of Greece in the second half of the 20th – beginning of the 21st century]. *Doctor's thesis*. Kharkiv, 542 p. [in Ukrainian].

3. Koshmanova, T.S. (2002). Rozvytok pedahohichnoi osvity u SShA (1960–2000 rr.) [Development of pedagogical education in the USA (1960–2000)]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 577 p. [in Ukrainian].

4. Leshchenko, A.A. (2006). Domashnie navchannia v systemi profesiinoi osvity SShA [Home study in the system of

professional education of the USA]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].

5. Nikolai, H.Yu. (2008). Rozvytok muzychno-pedahohichnoi osvity v Polshchi (ХХ stolittia) [Development of musical and pedagogical education in Poland (XX century)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 41 p. [in Ukrainian].

6. Pasichnyk, V.R. (2012). Pidhotovka vchyteliv fizychnoi kultury u Polshchi (druga polovyna ХІХ – pochatku ХХІ st.) [Training of physical culture teachers in Poland (second half of the 19th – beginning of the 21st century)]. *Doctor's thesis*. Lutsk, 490 p. [in Ukrainian].

7. Rozman, I.I. & Harapko, L.I. (2019). Dzherelna baza doslidzhen ukrain skykh naukovtsiv pro zarubizhnu inshomovnu osvitu [Source base of studies of Ukrainian scientists on foreign language education]. *Youth & market*. No. 12. pp. 106–111. [in Ukrainian].

8. Usmanova, S.M. (2011). Tendentsii rozvytku systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity v Respublitsi Turechchyna [Development trends of the system of higher pedagogical education in the Republic of Turkey]. *Candidate's thesis*. Yalta, 250 p. [in Ukrainian].

9. Fond ridkisnykh ta tsinnykh vydan inozemnyy mo vamy Derzhavnoi nauko vo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy im. V.O. Sukhomlyns'koho [Fund of rare and valuable publications in foreign languages of the State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine named after V.O. Sukhomlynskyi]. Available at: <https://dnpb.gov.ua/ua>. [in Ukrainian].

10. Shempрук, I. (2001). Tendentsii rozvytku pedahohichnoi osvity vchyteliv u Polshchi (1918–1999 rr.) [Trends in the development of pedagogical education of teachers in Poland (1918–1999)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 43 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.12.2023

“Учітьсь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь”.

Тарас Шевченко
український письменник, класик української літератури, мислитель, художник,
Національний герой і символ України

“Знання – це всього-на-всього потенціал, який стає силою лише за умови, що ви їх використаєте для створення конкретного плану і спрямуєте в правильне русло”.

Наполеон Гілл
американський журналіст

“Математика, медицина, фізика, механіка, музика зі своїми сестрами – чим глибше їх пізнаємо, тим сильніше палять серце наше голод і спрага”.

Тригорій Скворода
український філософ, педагог

